

Tillsyn av simkunnighet och förmåga att hantera nödsituationer vid vatten

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Drunkning är den tredje vanligaste dödsorsaken efter trafikolyckor och självtillfogad skada bland barn och unga.¹ Drunkningsolyckor sker under alla årstider och såväl inomhus som utomhus. Under de senaste två åren har det skett en viss ökning av antalet drunknade barn. Drunkningsolyckor sker i både grunt och djupt vatten. Simkunnighet, ökad vattensäkerhet samt övervakning av små barn är det absolut viktigaste för att förhindra drunkningsolyckor.

Att kunna simma är en baskunskap i säkerhet som varje barn i Sverige har rätt att få möjlighet att lära sig. Det framgår av kursplanen för ämnet idrott och hälsa i grundskolan. Det är kommunerna och huvudmännen för de fristående skolorna som ansvarar för att kursplanen följs och för att alla elever ges förutsättningar för att nå upp till målen.

1.2 Kursplanen för ämnet idrott och hälsa

Kursplaner är författningar som uttrycker de krav staten ställer på utbildningen i olika ämnen i grundskolan. Av grundskolans kursplan för ämnet idrott och hälsa framgår att eleverna i slutet av det femte skolåret skall kunna simma och hantera nödsituationer vid vatten. Kursplanerna gäller främst för det offentliga skolväsendet. De fristående skolornas utbildning skall ge kunskaper och färdigheter som till art och nivå väsentligen svarar mot de kunskaper och färdigheter som det offentliga skolväsendet förmedlar.

1.3 Skolverkets tillsyn

Enligt 1 kap.12 § skollagen är det huvudmannen för det offentliga skolväsendet som ansvarar för att utbildningen genomförs i enlighet med bestämmelserna i skolförfattningarna. På motsvarande sätt ansvarar huvudmannen för en fristående skola för att utbildningen på den fristående skolan genomförs i enlighet med bestämmelserna i skolförfattningarna. Skolverkets tillsyn har därför riktat sig mot kommunerna och de huvudmän som bedriver fristående grundskolor. Då kraven i kursplanen avser elevernas kunskapsnivå i slutet av det femte skolåret har tillsynen avsett elever som gick ut årskurs 5 våren 2003.

Syftet med Skolverkets tillsyn av skolornas simundervisning var att bedöma hur verksamheterna arbetar med och lever upp till just de här målen i kursplanen för idrott och hälsa. Tillsynen har inte beaktat kvaliteten på skolornas verksamhet i

¹ Se Barnsäkerhetsdelegationens slutbetänkande SOU 2003:127 s. 313 ff

övrigt. Skolverket har inte heller besökt skolorna och bedömt verksamheten på plats. I stället för att göra bedömningar av ett begränsat antal huvudmäns simundervisning har Skolverket valt att mer övergripande bedöma samtliga kommuner och fristående huvudmän med elever i årskurs 5. Underlaget för Skolverkets bedömning är de redovisningar som skolhuvudmännen har lämnat på Skolverkets frågor. De frågor som i vissa fall kunde vara svåra att besvara exakt begärde Skolverket huvudmannens ungefärliga svar på, dvs. det svar som bäst överensstämde med verkligheten.

Resultatet ger en översiktlig bild av simundervisningen och kan komma att utgöra grund för eventuella mer genomgripande inspektioner i framtiden.

I stort sett har samtliga huvudmän besvarat Skolverkets frågor.

Som en bilaga till rapporten finns en förteckning över alla kommuner och deras koder så att den som vill på adress www.skolverket.se/simkunnighet kan ta del av vad kommunerna redovisat.

2. Vad visade tillsynen?

2.1 Frågorna

Huvudmän och skolor har redovisat svar på följande frågor.

1. Hur definieras simkunnighet i huvudmannens verksamhet?
2. Hur stor andel av eleverna som gick ut årskurs 5 våren 2003 var simkunniga?
3. Om inte alla elever kunde simma, ange om det finns några särskilda skäl till det.
4. Hur kontrolleras vanligen simkunnigheten i huvudmannens verksamhet?
5. När kontrolleras simkunnigheten i huvudmannens verksamhet?
6. Får eleverna simundervisning på skoltid?
7. Är simundervisningen på skoltid kostnadsfri för eleverna?
8. Erbjuds simundervisning på elevens fritid (lov, helger, i skolbarnsomsorgen)?
9. Är simundervisningen på elevens fritid kostnadsfri för eleven?
10. Ger huvudmannen läraren förutsättningar att praktiskt undervisa i hur man hanterar nödsituationer vid vatten?
11. Hur kontrolleras vanligen att eleverna kan hantera nödsituationer vid vatten?

Nio av elva frågor avsåg simundervisningen som alltså utgjorde tyngdpunkten i tillsynen. Två frågor avsåg undervisningen i att hantera nödsituationer vid vatten.

2.2 Definitionen av simkunnighet? (fråga 1)

Enligt kursplanen för ämnet idrott och hälsa skall eleven kunna simma i slutet av det femte skolåret. För att kunna leva upp till kursplanens mål förutsätts att skolan definierar, dvs. konkretiserar, vad simkunnighet innebär.

Det finns ingen nationellt fastställd definition av simkunnighet och i skolorna förekommer olika varianter. De allra flesta menar att simkunnig är den som kan simma ett visst antal meter med ett eller flera Simsätt, medan andra definierar simkunnighet mer som en trygghet eller säkerhet i vattnet ibland kombinerat med kunskap om ett eller flera Simsätt. En del definitioner av simkunnighet innefattar även förmågan att hantera nödsituationer och livräddning. Ibland innefattas även krav på sådant som att kunna simma klädsim, hämta föremål från botten eller flyta

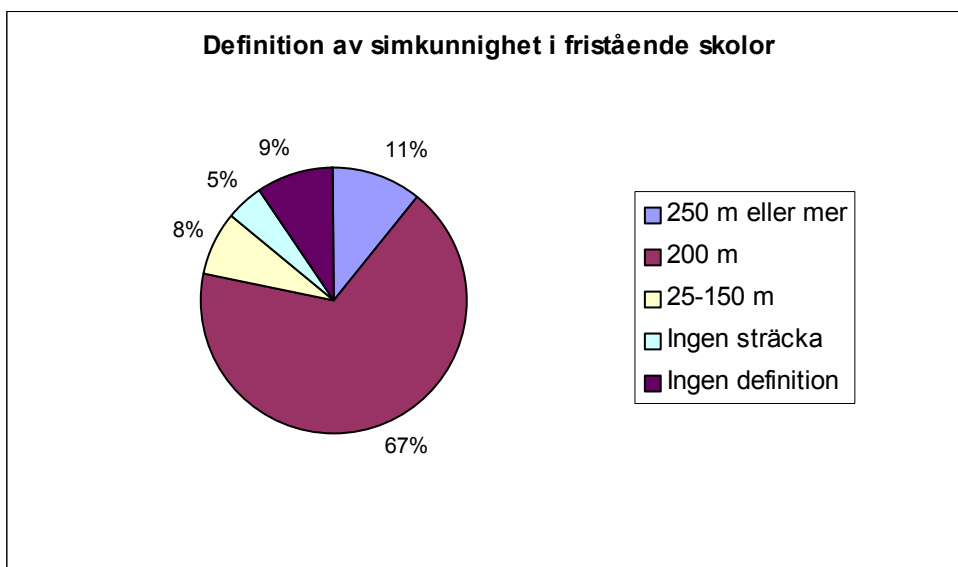
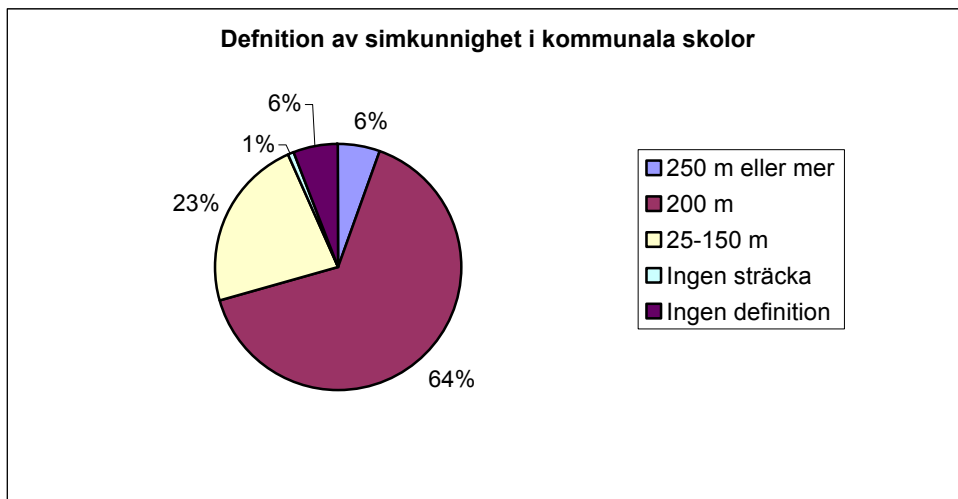
Den vanligaste definitionen både i kommunala och fristående skolor är den som antingen exakt eller nästan exakt överensstämmer med Svenska Livräddningssällskapets definition och som lyder: Simkunnig är den som kan falla i på djupt vatten, få huvudet under och efter att åter ha tagit sig upp till ytan kan **simma 200 m** i en följd, varav 50 m ryggsim. 64 procent av kommunerna hade den definitionen och 67 procent av de fristående skolorna.

6 procent av kommunerna och 11 procent av de fristående skolorna kräver att eleverna skall kunna **simma 250 m eller mer**.

23 procent av kommunerna och 8 procent av de fristående skolorna definierar simkunnighet med att kunna **simma 25-150 m**.

Två kommuner och femton fristående skolor (5 procent) har valt att definiera simkunnighet i ord **utan att ange en viss sträcka**.

6 procent av kommunerna och 9 procent av de fristående skolorna har **ingen definition**.

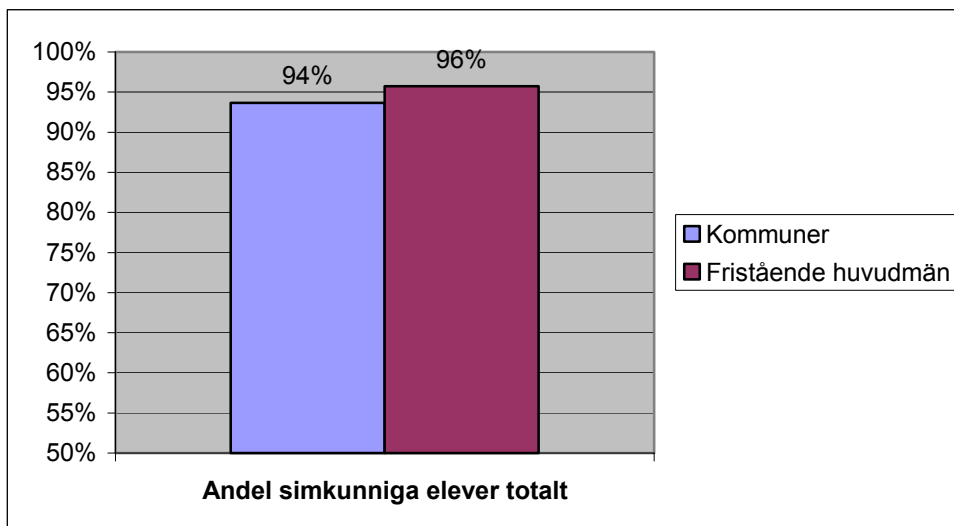
Skolverket har riktat kritik mot 6 procent av kommunerna och 9 procent av de fristående skolorna för att de inte hade någon definition.

2.3 Andel simkunniga elever? (fråga 2 och 3)

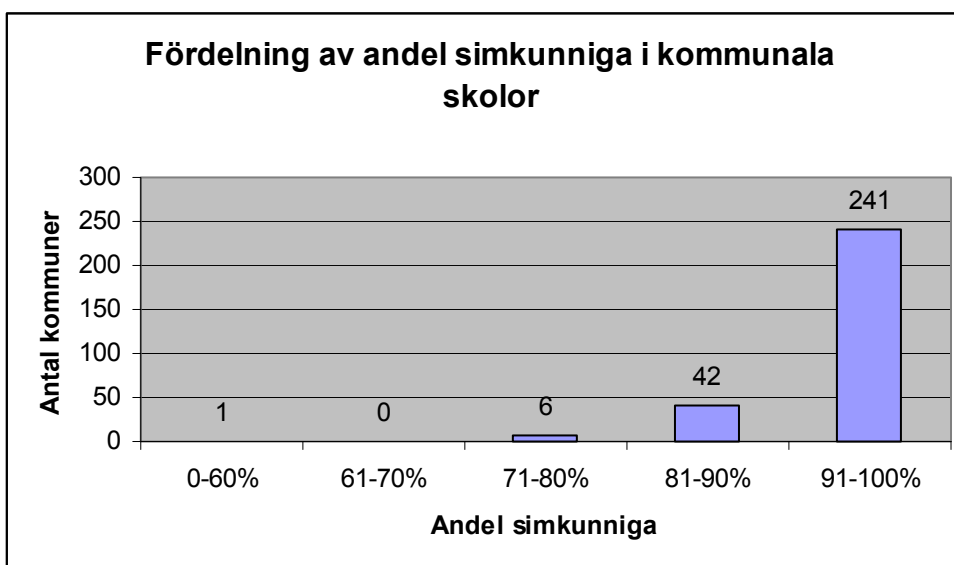
Det finns elever som har svårigheter med att nå målen i olika ämnen, så även målet simkunnighet i ämnet idrott och hälsa. Det är inte rimligt att kräva av huvudmännen att alla elever skall nå alla mål i alla ämnen. Det huvudmännen däremot ansvarar för är att alla elever ges *förutsättningar* för att nå målen.

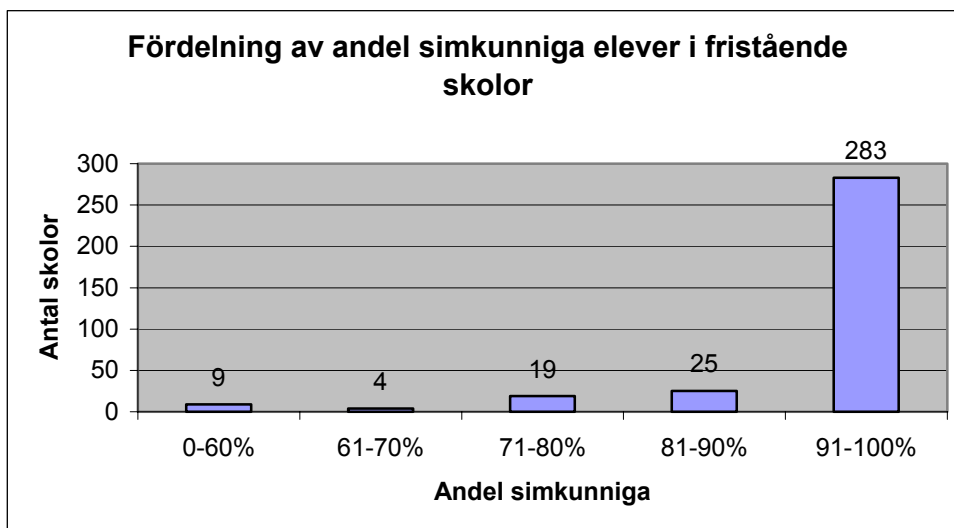
Sammanlagt kunde 94 procent av eleverna i årskurs 5 i kommunala skolor och 96 procent av eleverna i årskurs 5 i fristående skolor simma våren 2003.

Då det gick 118 910 elever i årskurs 5 i kommunerna och 5 856 elever i årskurs 5 i de fristående skolorna år 2003 så innebär den redovisade simkunnigheten att 7 369 (7 135 + 234) elever **inte** kunde simma.

Fördelningen på hur många procent som kunde simma i kommuner och fristående skolor ser ut enligt följande.

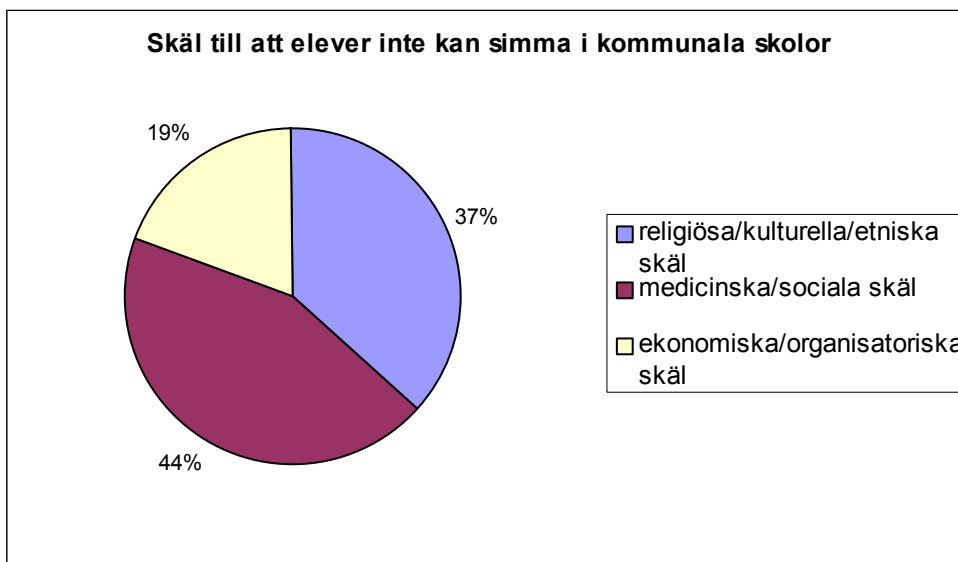
Huvudmännen fick välja att redovisa om det fanns några särskilda skäl till att inte alla elever kunde simma. Av dem som redovisade särskilda skäl redovisade en del ett huvudsakligt skäl medan andra redovisade två eller flera skäl till varför en viss andel av eleverna inte lärt sig simma.

10 procent av kommunerna har angett alla elever kunde simma. Av de 90 procent kommuner där inte alla kunde simma valde 23 procent att inte redovisa några skäl. 77 procent av dessa kommuner redovisade ett eller flera skäl. Om varje enskilt angivet skäl redovisas fördelas skälen ungefär enligt följande.

Religiösa/kulturella/etniska skäl	37 %
Medicinska/sociala skäl	44 %
Ekonomiska/organisatoriska skäl	19 %

71 procent av de fristående skolorna har angett att alla elever kunde simma. Av de 29 procent fristående skolor där inte alla kunde simma valde 76 procent att inte redovisa några särskilda skäl. 24 procent av dessa fristående skolor redovisade ett eller flera skäl. Om varje angivet skäl redovisas så fördelas skälen ungefär enligt följande.

Religiösa/kulturella/etniska skäl	35 %
Medicinska/sociala skäl	47 %
Ekonomiska/organisatoriska skäl	18 %

Till religiösa/kulturella/etniska skäl räknas här flickor som inte får bada tillsammans med pojkar för sina föräldrar, barn som inte får bada för sina föräldrar, barn som är ovana vid vatten och bad, invandrare/asylsökande som endast vistats en kortare tid i landet och på skolan, barn vars föräldrar inte kan simma och därför inte vill att barnet skall lära sig simma, invandrarbakgrund och etnicitet.

Till medicinska/sociala skäl räknas här olika fysiska och psykiska sjukdomar och besvär, allergier, handikapp, motoriska problem, koordinationsproblem, rädsla, övervikt, dåligt självförtroende, dålig kondition och personlig utveckling.

Till ekonomiska/organisatoriska skäl räknas här brist på lärare, brist på simlärare, långt till simhall, avsaknad av bassäng i närheten, eleverna behöver mycket stöd, hög frånvaro bland eleverna, ovilja och ointresse från eleverna, kostnader i samband med bad, för lite träning, brister i teknik, svårt skicka alla till badet, elever med särskilda behov, föräldrarna har inte tränat dem, föräldrarna har inte skjutsat dem till simhallen.

I fördelningen av skäl på olika kategorier kan man göra andra fördelningar än de som valts här. Rädsla för vatten som redovisats under medicinska/sociala skäl kanske snarare hör till religiösa/kulturella/etniska skäl. På samma sätt kanske sådana skäl som handikapp och ovilja att bada snarare handlar om organisation av huvudmannens simundervisning snarare än medicinska/sociala skäl.

Eftersom både redovisningarna och Skolverkets bedömningar blir tämligen summariska i föreliggande tillsyn har Skolverket valt att inte rikta kritik mot huvudmännen för att inte alla elever kunde simma. I stället erinras huvudmannen om sitt ansvar för att ge alla elever förutsättningar för att lära sig simma. Skolverket förutsätter att huvudmannen på olika sätt vidtar åtgärder för att ge alla elever sådana möjligheter. Huvudmannens organisation eller brist på resurser utgör inget godtagbart skäl för att elever inte lärt sig simma och Skolverket förutsätter att huvudmannen vidtar åtgärder så att ingen elev av det skälet inte lär sig simma.

Skolverket erinrade 90 procent av kommunerna och 29 procent av de fristående skolorna om huvudmannens skyldigheter att ge alla elever förutsättningar att nå målen.

Observeras bör att så snart det finns en icke simkunnig elev i kommunen/den fristående skolan så har Skolverket erinrat.

2.4 Hur kontrollerades simkunnigheten? (fråga 4)

Enligt Skolverkets bedömning måste elevernas simkunnighet kontrolleras med praktiska övningar. Endast på det sättet kan skolan förvissa sig om att eleven kan simma enligt skolans definition av simkunnighet. Det är inte tillräckligt att föräldrarna får ange om barnet är simkunnigt. Därför har Skolverket riktat kritik mot huvudmän som har redovisat något annat än praktiska övningar.

Skolverket riktade kritik mot 11 procent av kommunerna och 8 procent av de fristående skolorna eftersom de inte kontrollerade simkunnigheten med praktiska övningar.

2.5 När kontrolleras simkunnigheten i huvudmannens verksamhet? (fråga 5)

Det framgår av redovisningarna att flertalet huvudmän kontrollerar simkunnigheten vid flera tillfällen. Flera huvudmän har också redovisat delmål på vägen mot det mål man satt upp för simkunnigheten i årskurs 5. Skolverket har valt att inte bedöma redovisningen på den här punkten. En kontroll i slutet av årskurs 5 bör dock ingå för att måluppfyllelsen skall kunna kontrolleras.

2.6 Får eleverna simundervisning under skoltid? (fråga 6)

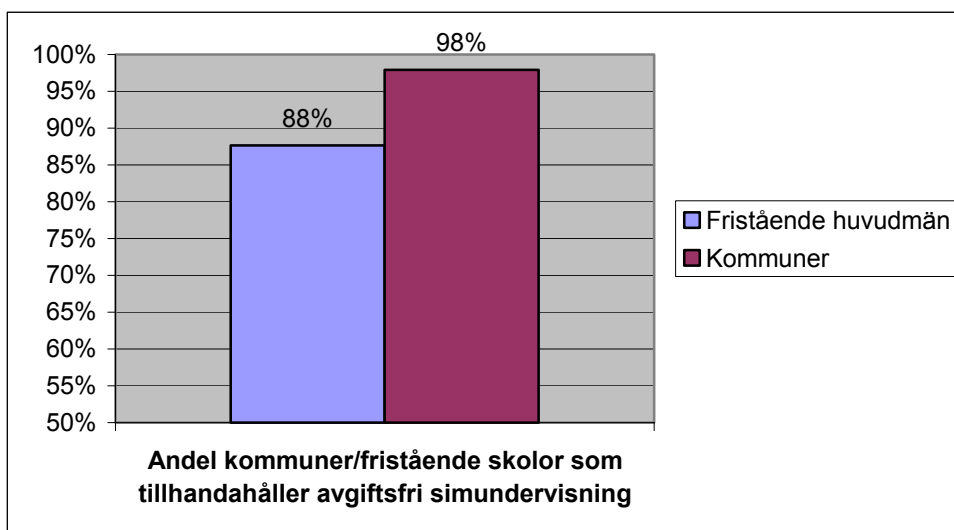
Eleven skall ges förutsättningar att nå målen i kursplanen under skoltid. Skolverket har riktat kritik mot huvudmän som angett att inte alla elever nått målen samtidigt som de inte haft simundervisning under skoltid. Det har förekommit en del redovisningar där huvudmannen har uppgett att eleverna inte fått någon simundervisning under skoltid. Eftersom huvudmannen kontrollerat simkunnigheten genom praktiska övningar och då alla elever nått målen har inte Skolverket riktat kritik mot dessa huvudmän. Skolverket vill emellertid påpeka vikten av att elever som inte kan simma erbjuds simundervisning under skoltid.

Skolverket har riktat kritik mot 14 procent av kommunerna och 3 procent av de fristående skolorna därför att de inte undervisat eleverna i simning på skoltid.

2.7 Är simundervisningen på skoltid kostnadsfri för eleven? (fråga 7)

Enligt 4 kap. 4 § skollagen skall utbildningen i grundskolan vara avgiftsfri för eleverna. I verksamheten får dock förekomma enstaka inslag som kan föranleda en obetydlig kostnad för eleven. Av förarbetena till bestämmelsen (prop. 1985/86:10) framgår att det lagstiftaren tänkt sig är exempelvis en mindre kostnad för färd- och entrébiljetter vid studiebesök. Enligt Skolverkets bedömning är det däremot inte förenligt med bestämmelsen att låta eleven betala för att få förutsättningar för att uppnå mål i kursplanen. Skolverket har därför riktat kritik mot huvudmän som har uppgett att de tar ut en avgift för simundervisning på skoltid eller för inträdesbiljetten till simhallen.

Skolverket har riktat kritik mot 2 procent av kommunerna och 12 procent av de fristående huvudmännen därför att de tar ut en avgift för simundervisningen på skoltid.

2.8 Simundervisning på elevens fritid? (fråga 8 och 9)

Det är inget som hindrar att huvudmannen erbjuder simundervisning på elevens fritid och låter eleven betala en avgift för den så länge huvudmannen samtidigt erbjuder simundervisning på skoltid till dem som inte kan simma. Redovisningarna visar att det i princip inte förekommer att skolhuvudmännen ersätter simundervisning på skoltid med simundervisning på elevens fritid. De skolhuvudmän som erbjuder simundervisning på fritid gör det som ett komplement till simundervisning på skoltid. Skolverket har valt att inte bedöma redovisningarna.

2.9 Ger huvudmannen förutsättningar för läraren att praktiskt undervisa i hur man hanterar nödsituationer vid vatten? (fråga 10)

Det är huvudmannen som ansvarar för att eleven lär sig hantera nödsituationer vid vatten. En förutsättning för att eleverna skall kunna lära sig detta är att huvudmannen ger eleverna möjlighet att praktiskt lära sig hur man skall handla i sådana situationer.

De huvudmän som redovisat att de inte ger sådana förutsättningar har Skolverket riktat kritik mot.

Skolverket har riktat kritik mot 26 procent av kommunerna och 7 procent av de fristående skolorna därför att de inte gett eleverna förutsättningar att praktiskt lära sig hur man hanterar nödsituationer vid vatten.

2.10 Hur kontrollerades att eleverna kan hantera nödsituationer vid vatten? (fråga 11)

Huvudmannen för skolan ansvarar för att eleverna når målen i kursplanen. Enligt Skolverkets bedömning torde det bästa sättet att kontrollera att eleverna kan hantera nödsituationer vid vatten vara att genomföra praktiska övningar för eleverna. Skolverket har valt att endast påpeka detta för de huvudmän som redovisat att de inte genomför några kontroller av eleverna. Ingen huvudman har således kritiserats på den punkten men många har erinrats om vikten av en kontroll.

Skolverket har erinrat 34 procent av kommunerna och 28 procent av de fristående skolorna om vikten av kontroll av elevernas måluppfyllelse.

3. Sammanfattning

Det finns olika definitionerna av vad det innebär att kunna simma i skolorna. De allra flesta definierar simkunnighet med att kunna simma ett visst antal meter med ett eller flera simsätt. Andra menar att simkunnig är den som är trygg i vattnet och behärskar tekniken till ett eller två simsätt. Det finns ingen nationellt fastställd definition utan det är ute i skolorna som diskussionen måste föras om vad som skall krävas för att en elev skall betraktas som simkunnig.

Som framgår av redovisningarna kan 94 % av eleverna i kommunernas och 96 % av eleverna i de fristående skolornas årskurs 5 simma. Omräknat till individer är det

7 369 elever i årskurs 5 som inte kan simma. I årskurs 5 är man tolv år. Det är viktigt att kommunerna och huvudmännen för de fristående skolorna fortsätter arbetet med att lära även dessa elever simma.

Sammanfattningsvis fick kommunerna och huvudmännen för de fristående skolorna kritik (fråga 1, 4, 6, 7 och 10) eller kommentarer (fråga 2 och 11) enligt följande.

